

סיפורי סבתא

מה אני עושה בחומר הישן שלה שהתמלאתי בו. דולה עוד ועוד פרטים, והיא, השד יודע בכמה בדיות היא הלעיטה אותי בעוד אני כותבת בחופזה. פה ושם גיליתי סתירות; למשל, ב-1926 על-פי גירסה אחת, היא התגוררה עם פגי בפאריס כשזו למדה ציור בוורסאי. כשחזרתי הביתה בדקתי את התאריכים על גבי התמונות של פגי שתלויות אצלי, ואמנם מתחת ל'המבשלת ההולנדית' מצאתי כתוב: בונואה לוי סטודיו, וורסאי, פברואר 28. ו'בית בכפר' מיולי אותה שנה, צויר מן-הסתם באיזה רוזרט קיצי שבילו בו שתיהן. ואולם על-פי גירסה אחרת שכתובה במחברתי, היא נמצאה במאי '28 על ספינת-הטיולים 'הלנה מטרוויי בדרך לאמריקה. "... חבורה נהדרת היתה שם; גברת סלודור החברה שלי מניס, האספן הבלגי שכחתי מה שמו, ובסכסופון ניגן מישהו שהזכיר לי את אלכס... הייתי צריכה לנהל 'יומן', התנצלה כשתפסתי מערבבת תאריכים. "כל כך הרבה דברים קרו, מיי דיר, לפני כליך הרבה זמן". כשקרו, לא מצאה זמן לכתוב. או שקרו אחרת. יום יום במשך שבועיים באתי לבקר אותה ב'בית הזמיר'. מצלצל כמו חצר של מאנדארין - פרחי משי ופרצופי גוויל - וזה בסך-הכול בית-אבות יהודי ברחוב נייטינגייל ליון, שם אבסורדי לרחוב לונדוני קודר ומתמשך. רואים שפעם זה היה ארמון של אצולה; אכסדרה על עמודים קורינתיים יש בכניסה ומבוא לכירכרות. אפשר לנחש את הפיאות המפודרות וכפתורי הסיסים וריח גללים מעורב בבושם לאימהול, האופף את הכבודה הנשית שיורדת לאיטה מן המרכבה.

ריח שתן וריח כלור מקדמים את פניי בפרוזדור הצר. מטפלת ג'מייקית גדולת-ממדים דוחפת לפניו עגלת-שירות וצועקת לפנות לה דרך, ומיסטר שבאך נצמד למעקה בשתי ידיו ומחייך אליי בהתנצלות כשאני עוברת על פניו וכתפינו מתחככות. האגף הישן שאליו אני פונה שרוי בשיפוץ ממושך; פיגומים מאובקים וגדרות-קירש ופועלים אנגלים בסרבלים לבנים ופנים נאורות מדי לדעתי, מובילים דליי מלט.

ברגע זה מזדמנת למקום אחות זקנה ומתעכבת לחלק הוראות בקול נרגז. צרור המפתחות המרשים שתלוי בחגורתה מרשה לה להיות סמכותית, וכך ניצלת הזיקנה הפרטית שלה מן הגורל העלוב של יתר בנימינה בבניין הזה. היא נועצת בי מבט מוכיח כשאני עוברת על פניה במלמלי 'האלו' רפה, ובטחוני אינו חוזר אליי עד שעומדות רגליי אחרי שתי קומות למעלה לפני דלת חדרה של סבתא. אני מוצאת אותה אסופה על המיטה ממנממת, המיטריה והארנק תחת בית שחיה, מוכנה לבואי. אני נושקת לה קלות. ריח של תינוק נודף ממנה. היא פוקחת עיניים גדולות ירוקות שמתמלאות חיים מייד, ומחייכת. בואי כליך מילא

אתה שמחה, עד ששכחה לגמרי שהזעיקה אותי לכאן כי חשבה שהיא עומדת למות. אל השמחה לבואי התלוותה, כשוך ההתרגשות הראשונה, שמחת התנקמות מחזקת. היא מקווה שאתקם בשבילה במטפלות הצבעוניות שממרות את חייה: "אני רוצה שתכתבי למנהל המוסד מיסטר קורן שנמצא כל הזמן בחו"ל שמתרחשים דברים איומים במוסד הזה, ונתחיל בכלאקיס'ס שהן כולן בלי יוצאת מן הכלל גנבות. אני רוצה שתכתבי..." אבל בעיקר היא מתכננת התנקמות בכנה שנוא־נפשה, שבביקורו האחרון האשים אותה במותו בלא עת הממשמש ובא. "... כגלל שהזנחתי אותו בילדותו יש לו עכשיו סרטן, כך הוא אמר, איך הוא מעז! אני שאת כל חיי הקרבתי למען שני ילדי, הוא אמר שבגלל תזונה לקויה - מה תאמרי על זה? את כל העולם עברתי בשביל למצוא להם ויטמינים. את יודעת שנסעתי פעם לנפאל כי אמרו שגילו שם צמח שמורשיו אפשר להפיק ויטמין שמאריך חיי אדם? אבל עד שהגעתי, אנשים שהיו קרובים למקום עקרו את כל הצמחים. את יודעת מה משגע אותך? שהוא ימות לפניי ולא יזכה לרשת אותי. אילו הוא היה יודע שאת פה..." ועיניה יורות זיקוקי כעס ושמחה לאידי'זה מגיע לו למת מסרטן אחרי כל מה שעשיתי למענו: 750 ליש"ט שילמתי בשביל כל שנה שלו באוכספורד וטראי מה יצא ממנו: a big Zero. בן שבעים־ושתיים ועוד רווק, את יודעת שהוא כמעט היכה אותי כשדרשתי ממנו את מפתח הכספת? הוא הניף את ידו ממש כך ואו התחלתי לצעוק והוא נבהל. הוא זרק את המפתח על פניי. זה פגע במצחי, הנה כאן" והיא מראה לי חבורה קטנה על יד הרקה, "והסתלק, כל הלילה לא עצמתי עין מרוב כעס, גם פחדתי שאם אירדם תבוא אחת השחורות ותגנוב את המפתח, מי יודע אם לא עמדו מאחורי הדלת ושמעו הכול. ליבי דפק כמו תוף, פחדתי שאמות משכץ. בשארית כוחותי גררתי את עצמי לטלפון וצילצלתי לברטי שיקרא לך. בבוקר הלכתי לרופא. לא סיפרתי לו איזה לילה נורא עבר עליי, רציתי שיגלה בעצמו. הוא בדק אותי ומה את חושבת שאמר? 'גברת רייבורן, הלוואי שהיתה לי הבריאות שלך!' 'זהלב?' שאלתי. 'הלב חזק כמו אבן. כן, יש סימנים של התרגשות. מישהו ביקר אותך הלילה? את יכולה לספר לי, אני יודע לשמור סוד.' זה מה שהוא אמר לי ועוד בקריצה, ליצן שכמותו". והיא צוחקת לי את צחוקה הסקסי הנמוך.

כל יום בדרכי הנה אני קונה לה יוגורט תות־שדה ופעם ביומיים תכנית־ביצים. היא נוהגת לשתות לפני השינה שלושה חלמונים מעורבים בכפית־סוכר וכוסית יין אדום לקינוח. זה מה ששומר אותה בחיים, היא אומרת, ומחסן אותה מפני הרעלה. אותה הם לא יצליחו להרעיל. הם הרעילו למות את גברת הניג חברתה הטובה ואת גברת קופרמן, ובקומה השלישית - שלושה חדרים מתו בשבוע אחד. בשיטה שלהם המוות מתחיל בצורה מתונה מהרגליים. קודם כפות־הרגליים משתקות ועד שמתחילים לטפל בהן זוחל לו המוות כלפי מעלה, משתק את הבטן ואחר כך, כמובן, את הלב. אצל מיסיס הניג זה היה מוות איטי ולא רציני למראית עין. היא הרגישה טוב למדי, לא סבלה כאבים, והרופא דיווח יום יום על שיפור עד היום שבו מתה. "מה שמפחיד אותי יותר מכול הוא שאני עלולה לא להרגיש כשזה יתחיל. את מבינה, הרגליים שלי רדומות כבר שלוש שנים, מאז שחליתי ב'דריה', הם ניסו להרעיל אותי כבר אז, אבל נלחמתי בהם וניצחתי. כל בוקר אני בודקת את אצבעות הרגליים, מזיזה כמה שאפשר, ומשפשת ככה נקי. זה מעורר אותן קצת."

יוגורט וביצים הם המיצרכים היחידים שאני קונה לה. היא ביקשה גם תחתוני־חיתול, אבל לא מצאתי במידה שלה. המוכרת בחנות ללבני־נשים אמרה, כשהראיתי לה אחד לדוגמה, שכבר לא מייצרים תחתונים בגודל כזה. יש לה ישבן ענקי, תמיד היה לה. אבא אמר שזה נוצר

מרכיבה אובססיבית על סוסים, וזאת גם הסיבה שיש לה רגליים. ההליכה שלה מזעזעת. היתו. היום כבר אין לה הליכה. היא גם ביקשה שאקנה לה ארנק. התענינתי למענה בחנויות לארנקים באוכספורד-סטריט. ארנקיעור הם יקרים מאוד, וארנק מפלסטיק זה לא מה שנחוץ לה. הארנק שלה הוא אמנם ישןנושן, אבל עדיין שלם ומעורר אמון, עם סגר מחוכם עשוי פיתוחים לצורך הסוואה. את המיסמכים החשובים ואת מפתחות המיזוודה האפורה היא מחברת בסיכת-בטחון לבטנה. "בארנקים החדישים אין בטנות מרופדות", הסברתי לה. "הכול מפלסטיק." "התכוונתי לארנקיעור שיאריך ימים." אמרה. "ארנקיעור יקרים מאוד..." "או, אני מבינה", התנצלה.

"בואי גרנד'מה, תשתי את היוגורט ונרד לגן, תראי איזו שמש יפה היום." במשך שעה אנחנו יורדות לגן. כמו שאמרה, רגליה אינן נשמעות לה והיא צריכה מאמץ שכלי מרוכז כדי להפעיל אותן. המאמץ הזה מותיר אותה תשושה לגמרי, ואחר כך, כשאנחנו כבר יושבות בשמש ואני מוציאה את המחברת כדי לרשום מפיה, הזכרונות ניגרים ממנה בלי סדר וקשה לה להשתלט עליהם בכיוון שאני דורשת. היצעתי לה לשבת בכיסא-גלגלים כדי להקל על שתינו, אבל היא חוששת שזה ייצור תקדים ומעתה והלאה ייושבו אותה הבלאקיס בכיסא ויום אחד ידרדו אותה במדרגות כמו שעשו למיסיס וולף המסכנה ששברו לה את מפרקתה. את הבלאקי שהובילה אותה אמנם פיטרו, אבל קרובה שלה תפסה את מקומה. "הם הרי כולם משפחה אחת, השחורים הללו, מתרבים מגילוי עריות. לכן הם כל כך דומים זה לזה."

למטה אני משעינה אותה אל הקיר ולוקחת מן הסככה שני כיסאות אל המקום הכי יפה בגן שהוא המזרקה האיטלקית בלב המדשאה. במזרקה לא משתמשים ואני חושבת שמלכתחילה הועידו אותה לנוי, בתור פנינה איטלקית שמוסיפה כבוד לגן. היא טובלת כולה בפרחים, כי מן הכיורים המקיפים אותה ומן הבריכה שבתחתיתה עשו ערוגות, ובעיני היא דומה לעוגת חתונה תלת-קומתית כשכף-השיש הבהק באמצע עשוי כמו מקצפת, ובמקום חתן וכלה על הקודקוד מציצים מן הפרחים מלאכי מארצפאן ערומים. עיניי שאינן רגילות לגודש מרהיב שכזה, זוללות אותו בשקיקה, ובתוך כך גם הסיפורים שלה מראשית המאה מקבלים סגנוניות סינמסקופית שעושה אותם דומים באופן מפתיע לזכרונות הילדות שלי. אנחנו עושות בהתאמצות את כיברת-הדרך האחרונה על הדשא. אני גבוהה ממנה וקשה לי לשלב את זרועי בזרועה. אבל צריך להישמר, כי הדשא מלא מהמורות מוסוות ואני עדיין סובלת מן הזיכרון המביך מימי ביקורי הקודם לפני שלוש שנים, כשהיא מעדה לתוך גומה, ואני עליה.

מן השוליים שולחים בנו הזקנים מבטים רעים. להם אין כוח לגרור כיסא עד לב הדשא, לכן הם יושבים בעל כורחם בצל, על יד סככת הכיסאות. כמה זקנות בחבורה מפטפות רכילות בקול גדול וכשאנחנו קרבות הן משתתקות ומחייכות אליי כאיש אחד ואני מחייכת בתשובה עד שאנחנו עוברות על פניהן, ומאחורי גבינו הן שבות להסתודד: "היום השערות שלה בסדר, היא שמה סיכות!" צועקת אחת. "מה את רוצה, ככה הן הולכות היום, פרוע!" צועקת השנייה. "תראו איך היא עוזרת לסבתא שלה, לא מגיע למכשפה הזאת יחס רחמני." "היא ילדה טובה הנכדה הזאת, היא מישראל." "אני זוכרת אותה, היא כבר היתה פה פעם." "אני הייתי בישראל ב-1954." מעירה מישהי. "הנכדה שלי מביאה לי בונבוניירה כל יום ראשון." אומרת אחרת בצנעה. "היא עשירה כקורח, הזקנה!" צועקת שוב הראשונה. "אבל היא מסתירה את האוצרות שלה כדי שלא תצטרך לשלם בעד ההחזקה שלה פה." "היא צודקת", משיבה השנייה. "לא צריך לשלם לגנבים האלה!"

אני מושיבה אותה עם הגב למזרקה ומתישבת מולה. אתמול הושבתי אותה לצדי עם המבט לפרחים ואחר כך היא התלוננה על כאב בצוואר מכיוון שהיה עליה להטותו לעברי כששוחחנו. היא מתעסקת ארוכות בסגריהארנק עד שהיא פותחת לבסוף ומוציאה כמה בייסקוויטים ומתחילה לפורר על ברכיה. "ארוחת צוהריים ליונים." היא אומרת במאור פנים. "הן בטח מחפשות אותי בסככה, עוד לא רגילות שאני פה. את רואה את הזקן ההוא על כיסא-הגלגלים בצד שמאל? זהו מיסטר שיין. הוא מתרגז כשהיונים באות, אומר שהן מפריעות לו לישון. איזה שקרן! הוא הלשין עליי לאחות הראשית והיא הביאה את המזכיר שביקש ממני בנימוס, הו, כמה מנומס הוא היה, לא לפזר פירורים ליונים, כי זה מעודד אותן להתישב על הגג ולטנף את הכרכובים. 'בבקשה, מיסיס רייבורן, אל תאכילי אותן, את הלא לא רוצה מושבה של יונים מעל ראשך שיפריעו את המנוחה וילכלכו. נכון, מיסיס רייבורן? הוא דיבר אליי כמו שמדברים אל ילדה קטנה, כאילו שאני סנילית. 'ראשית, אני מעדיפה מושבה של יונים על פני מושבה של זקנים', עניתי לו. 'יונים הן הרבה יותר סימפטיות וגם נקיות יותר. נכון, מיסטר שורץ? חיקיתי אותן, 'שנית, ובכן יש לכם סיבה טובה לנקות סוף־סוף את הארובות, תראה כמה שהן שחורות, ממש בושה למוסד. הפועלים שלכם מסתובבים כאן שנים ולא עושים דבר, אז הנה יש עבודה בשבילם.' עניתי לו כהלכה, מה? הוא לא ציפה לתשובה כזאת ממני וקם מייד ללכת. 'אתה לא היית מעונין, מיסטר שורץ, שמועצת המנהלים תדע מה מתרחש על הגגות וגם לא על מה שמתרחש מתחת, לא כן, מיסטר שורץ? קראתי אחריו. הוא אפילו לא היפנה את ראשו." והיא צוחקת אליי ארוכות. עכשיו יש לה ערימה של פירורים על ברכיה והיא לוקחת חופן וזורה. בךרגע יורדות היונים במשק אחיד ומתקבצות סביבנו. היא בוחנת אותן בהנאה אימהית; "תראי את המיסכנה ההיא, יש לה רגל נפוחה. היא לא מזכירה לך אותי? קשרו לה חוט חזק מדי על הרגל. אולי זאת יונת־דאר, מי יודע, קשרו חזק מדי והרגל התנפחה." "את אוהבת חיות, גרנד־מה." אני מעירה בעצלתיים, נזכרת משום־מה בגרמני המחנות. "כן, גדלתי בין חיות. אמא שלי אהבה בעלי־חיים, בעיקר ציפורים. כשעברנו לראנגון אבא קנה בית על שפת־הנהר עם גן גדול בשבילה. היו לנו טווסים... ראית פעם טווס סיני? היום לא תמצאי אותם יותר, הקומוניסטים אכלו את כלם. כמה חבל, כליך יפים הם היו. גם יענים מאפריקה היו לנו בגן. אני זוכרת כשהגלעו בארגזים, שני כושים גבוהים הביאו אותם. הם צרחו בלילות ולא יכולנו לישון. היו לנו כל מיני ציפורים נדירות שקיננו רק בעצים שלנו ואמא היתה קמה בבוקר ומפזרת להן אוכל מתחת לעצים. הן היו נאמנות לה, ציפורים הן חיות נאמנות, אני אומרת לך." "גם נמרים" "נמרים?" "אני מתכוונת לנמר שגידלת בבית." "מי אמר לך שגידלתי נמר?" המהירות שבה מתחלפים פניה כשנוגעים לה בחומר אישי, "את בעצמך סיפרת לי, גם הראית לי תצלום שלך עם הנמר במכונית." בתצלום היא יושבת ב־Convertible הפתוחה שלה, בפוזה מדויקת של נהג; יד על ההגה, מרפק על הדופן, צעיף קשור על הצוואר כרישול שארמאנטי כדי שיתנפנף בנסיעה. אבל גם מגבעת קטנה נוקשה היא חובשת, שלא לשכוח שהיא גברת קשה. היא יושבת זקוף מדי ונועצת מבט חמור בעין המצלמה. הנמר לעומת־זאת רבוץ בנוחיות על המושב לצידה ומביט החוצה באדישות. היא היתה הגברת היחידה בראנגון שרכשה מכונית ונהגה בעצמה. יש לה רישיון מ־1913, ובנמר בחרה בתור בן־לוויה גברי. "הנמר לא שייך לכאן" היא אומרת, ופניה מתקדרות. היא היתה שרויה בטוב בגן־הציפורים של אמא שלה מתקופת ילדותה, למה הוצאתי אותה. "הנמר היה הרבה שנים אחר כך, כשהיו לי כל אותם בתים ונאלצתי לגבות שכר־דירה מן הדיירים ההודיים. תמיד היו להם אלף תירוצים לא לשלם ולכן גידלתי את הנמר. הייתי מוליכה אותו קשור ברצועה כמו כלב, והיית צריכה לראות אותם, יקירתי, את

ההודים הנבזיים ההם, מתחבאים מאחורי הדלתות וזורקים לנו את הכסף צרור בתוך מיטפחת. היא צוחקת בהנאה, ואני אומרת לעצמי באותו הרגע שהיא בעצמה מזכירה לי נמר; מניפת הקמטים סביב עיניה העצלות שעשויות ברגע להבריק, אפה הפחוס וצחוקה הנמוך כמו גירגור, עדיין צחוק מסוכן כשהיא רוצה.

"היו לך חיים של נמר", אני מתחילה. "למה את מתכוונת?" היא שואלת בחשד. "טרפת הודים, גברים טרפת..." מה אני מדברת, אסור לי לדבר אליה כך. היא נדרכת, אבל שומרת על איפוק. "או דרלינג, אני לא יודעת מה סיפרו לך עלי, אבל את באמת לא חושבת את זה, נכון? הייתי לכד, את מבינה, והיה לי כל אותו רכוש להשגיה עליו והילדים..." וכאן היא נעשית צבועה, ועיניה המחפשות את עיניי מתכסות כליל בדוק חסוד. כמה יונים מתעופפות חזרה אל הכרכובים. היא מפזרת עוד חופן. יש אחדות שאינן מחמיצות אף פירור והן עטות עתה בחמדנות על החופן החדש. תנועת הזריה מחזירה עוד כמה מהגג, והן יורדות במתיבות ושבובות ללקט. רק תפוחת-הרגל מתרוצצת בקצה - כי מן האמצע היא נדחקת - ולא מעלה דבר. ההתעסקות העניינית של היונים מרגיעה אותה ופניה חוזרות לשלוותן. "בואי, בואי", היא קוראת לתפוחת-הרגל. "הנה בשבילך." יונים אחדות מתקרבות אל החופן המושט והיא מניסה אותן. ואולם עימן נסה, מקרטעת באופן מגוחך, גם היונה האומללה. "הו, איזו טיפשה את!" זמנמה אנחנו יושבות ושותקות, מתמכרות לחמימות. השמיים היום בהירים לגמרי. מתחת לעפעפיים מושפלים מחמת השמש המתחזקת, מטיילות עיני בכבדות מן המזרקה הפירחית אל קירי-הלבנים המכוסה ירוקת של האגף הישן, וממנו אל עצי הדולב העבותים שבפאתי המדשאה ובחזרה אל סבתא, שבפקעת שערה הלבן, בלחיה שמתחילות להווריד ובחיוך הנסוך על פניה, היא דומה לפיה טובת לב מ'וולט דיסני', ועם זאת, עדיין משמרות פניה את הקלסתר הפרטי שלה שדומה מאוד לקלסתר של פגי מן התצלומים, ביחוד עכשיו, עם החיוך הנסוך. צער עתיק מתעורר בי פתאום, ופתאום מתחשק לי לנער אותה חזק, לטלטל אותה כך שתפיק מתוכה את האשה הצעירה והיפה ההיא, שתיולד בבת-אחת בעליצות לחוך הארץ האנגלית הזוהרת הזאת. היא מייד תהיה טבעית בצילצולי צחוקה, תתישב על כיסא לבן בין שתינו, אני ארוץ להביא עוד כיסא... אני מושיטה ידי ונוגעת בדיינה. "גרנד-מה?" "יס, דרלינג." "נרדמת?" "נימנמתי קצת. כל-כך נעים לי. אני נזכרת באמא שלי... היא היתה יפהפיה, את יודעת, אבל תקיפה מאוד. היתה מתהלכת כמו מלכה בגן הגדול, כל כך גדול שאי אפשר היה לראות את קצהו; כרי דשא, מטעים של כל הפירות שבעולם, אחד-עשר גננים טיפלו בגן, גם עדר של פרות היה..." אמא שלי התנדפה. תמיד על הסף היא נעלמת. כמה פעמים שכבר ניסיתי להעלות אותה, להציל מפי דיינה דברים, להוליך אותה אל מאורעות מרכזיים בחייה של פגי; מה היתה אומרת פגי, מה היתה חושבת פגי, איך התנהגה פגי בילדותה, בנעוריה - לשווא. לא מעניין אותה. מלבד כמה מחמאות שדופות לסבר את אוזני בכל פעם שאני שואלת, היא אינה מתעכבת עליה ואני רואה איך עיניה מזדגגות בחוסר-עניין כשאני מנסה להטות את השיחה אל פגי. גם דיק כמזה, מדבר רק על עצמו. לפעמים הם היו מזכירים אותה בתוך איזו תמונה. כמו באותו יום כשישבנו שלושתנו בחדרה - זה היה בבוקר הקודם שלי כשעוד היה לה חדר פרטי - ודיק התחיל לומר: "את זוכרת כשרכבתי עם פגי על החמור בקיץ שבילינו בברטאן ופגי אמרה..." ואו בדיוק נכנסה הגברת הניג ז'ל לבשר לנו שטקס הג'ובלי של המלכה מתחיל בטלוויזיה והלכנו לראות. פגי נשארה על החמור מאחורי דיק כמו סרט שנקרע. הנה פתחה פיה לומר - מה אמרה? - מסריטים לאחור: היא יושבת עם דיק על החמור, ברקע ברטאן; שביל הרים? חוף סלעי? יושבת מאחוריו מחזיקה בו צוחקת פוחדת הנה היא אומרת - נקרע. מה אמרה שצלל בזכרוננו וחמישים שנה אחר כך צף ועלה נושא עימו את כל התמונה: "את זוכרת שרכבתי עם

פגי על החמור בקיץ שבילינו כברטאן ופגי אמרה... "כשהסתים טקס-הג'ובלי כבר לא היה טעם לשאול אותו מה אמרה פגי כברטאן.

עכשיו הזקנה התפוחה שיושבת מולי מדברת על אמא שלה. "ספרי לי על אמא שלך", אני אומרת ומתחילה לכתוב. אני ממחרת לכתוב. אני ממהרת לכתוב כל זיכרון אקראי שיוצא ממנה. יש לי מחברת ועט בארנק וברגע שהיא מתחילה להיזכר אני מוציאה ומתחילה לכתוב. אני רוצה לכתוב את קורות חייה. אני יודעת מעט על עברה מתוך סיפורי הילדות ומן התצלומים שבאלבום של אמא. כמו נסיכה הודית-אנגליה היא הצטיירה לי בילדותי, כמו אבן-שואבת היא נעשתה לכל הגעגועים. שנות-החמישים היו לי כליכך יבשות והיא חיתה - אפשר היה לגעת בה - בארץ הודית רחוקה. מלבד זאת, אני מקווה שתספר לי בלי משים כמה כסף עוד נותר לה ובאיזה בנק מופקדות קרנות הנאמנות. אם אשאל אותה ישירות היא תתקפד מייד בתוך החדשנות הטבעית שלה. אין בינינו קירבה אמיתית. היא לא אוהבת אותי וגם לא זכיתי להתחמם באש שנאתה שהיא שומרת לקרובים לה ביותר. את דיק היא שונאת. 'יס דרלינג, נו דרלינג', אני בשבילה. זרוע להישען עליה מול עיני הזקנות. הייתי יכולה לצעוק עליה כמו דיק, להאשים אותה בחורבן ילדותי: "בגלל שהזנחת את פגי בילדותה היא מתה בלא עת מסרטן. למה לא באת אז, כשהייתי ילדה לטפל בי! למה באיננוכחותך הנחת לי לעשות ומך מיתקן לאגדות. את ג'קי נשאתי לאיש, כי הוא נגע בך. לא מגיע לך יחס אלוהי כזה, זקנה אנוכית! בכלל לא היו לך חיים מרתקים. רק בגלל שהם קרו בעשורים הפלאיים ההם" אני יכולה לצעוק עליה, לדחוף אותה להפיל אותה מן הכיסא וכל הזקנים שם בסככה יפרצו בצחוק גדול. אני יכולה לדרוש ממנה את מפתח הכספת: "תני לי את המפתח ותגידי לי את מיספרי החשבונות באחה בנק הם מופקדים! אני כבר שבוע פה. מתי נלך לנוטריון לכתוב צוואה חדשה!"

אבל אני מנומסת. סבלנית. בענווה אני הופכת דף ומתחילה לכתוב על אמא שלה. "איך נראתה אמא שלך?" אני שואלת. "אמא היתה אשה גבוהה ויפה, אבל רצינית מאוד. יום אחד גיליתי תמונה שלה בארון הבגדים. בתמונה אבא עומד על יד אשה יפהפיה עם שיער ארוך עד המותניים שגבוהה ממנו בשני ראשים לפחות. 'זאת לא אמא שלי' חשבתי לעצמי. 'זאת הפילגש של אבא'. לא התאפקתי ושאלתי אותה. זאת היתה חוצפה לשאול דבר כזה. לא היינו מעיזים לדבר אליה כמו שמדברים היום אל אימהות. כולנו פחדנו ממנה. אבל אני פחדתי פחות מכולם. כבר אז הייתי חוצפנית. 'אמא, מי האשה בתמונה, הפילגש של אבא? שאלתי אותה. היא פרצה בצחוק וקראה לבאשי האומנת שלה. 'פתחי לי את השיער' היא אמרה לה. 'דיינה רוצה לראות איך הייתי פעם'. ובאשי משכה מראשה את המיטפת השחורה ופתאם כל השיער נפל כמו ערימה של חיטה על כתפיה. את יודעת כמה נדהמתי כשראיתי שיש לה שיער בצבע דבש? הייתי בטוחה שהוא שחור. האחיות שלי לא האמינו כשסיפרתי. אמרתי להן: 'תבקשו ממנה היא תראה לכן'. אבל הן לא העזו. אני הייתי היחידה שלא פחדתי ממנה. עכשיו אני נזכרת באיזה מיקרה. לספר לך? היא היתה מכריחה אותנו לשתות כל בוקר חלב-פרות חם. היא האמינה במזון טבעי והיתה חולבת את הפרות בעצמה ומשקה אותנו חלב חם ישר מן העטינים. אחותי הבכירה, רייצ'ל, שנאה חלב חם והיתה שופכת אותו בסתר לתוך העשב. יום אחד תפסה אותה אמא והיכתה אותה לעיני כולנו. היא נהגה לשאת עימה שוט קצר שהיתה משתמשת בו להכות את המשרתים. לא יכולתי לשאת את המראה הזה איך שהיא מכה את אחותי בשוט ואחותי לא הוציאה הגה מפיה מרוב בושה. התנפלתי עליה וחטפתי מידיה את השוט. הייתי אז ילדה קטנה, אולי בת עשר. אמא התמלאה חימה איומה, הפילה אותי ארצה ובעטה בי עד שבאה באשי ולקחה אותה ממני. הייתי חולה מזה כמה שבועות."

"למה היא הכריחה אותך להתחתן עם קליד" כבר שאלתיה לא פעם בענין נישואיה לקלי, ובכל פעם השנאה חנקה את גרונה והיא היתה משתתקת. אולי עכשיו, כשהיא מדברת על אמא שלה. "למה היא הכריחה אותך להינשא לגבר מבוגר ממך בכליך הרבה שנים? בן כמה הוא היה כשהתחתנתם?" "מי?" "קלי." "קליד" היא צריכה שהות כדי לעבור לקלי. "הוא היה בן 46." "ואת?" "אני הייתי בת 15." "אני לא מבינה איך היא יכלה לעשות לך דבר כזה, אמא שלך." "הוא היה אהוב ליבה, יקירתי. את לא יודעת? הם היו אהובים עוד בבגדד, לפני שנישאה לאבי. אבל הוריה הכריחו אותה להינשא לאבא, והוא לקח אותה לסינגאפור כדי

להרחיק אותה מקלי. ומה את חושבת, הוא לא בא אחריהם לשם? הוא ואחיו מנשה באו לסינגאפור ופתחו שם סניף של 'יונייטד בריטיש טקסטיל'. העו"ד שלי הרברט בנטוויץ' הראה לי ניירות מן הזמן ההוא... איש נחמד הוא היה, בנטוויץ', הוא אמר לי פעם: 'דייבה, את עושה את העבודה הזאת יותר טוב ממני!' הוא התכוון לראיות המשפטיות. זה לא היה קל, את יודעת, לאסוף את כל המיסמכים ההם כדי להוכיח שהם היו זוג רמאים, קלי ומנשה, פיקחים מאוד הם היו. להשתמש בסניף שלהם בסינגאפור בתור כיסוי לטרנספורטים של אפיוס. אבל אני הבאתי הוכחות וזכיתי במשפט... "איזה משפט?" "המשפט נגד מנשה. היית צריכה לראות את פניו כשהשופט קרא את פסקהדין. הוא לא סלח לי את זה, כמה שהוא שנא אותי... זכיתי בכול, את יודעת..." וכאן היא משתתקת. לא אשאל אותה עכשיו במה זכתה שלא אראה בהתחלפות פניה משמחת הזוכיה לחדנות קודרת, שלא תחשוב שגם אני אחרי כספה. חדנות קודרת יושבת בנוח בין קפלי פניה ורואים שהיא מבויתת היטב בפנים האלה שדומים מאוד לפני אמא שלי, אפילו בשעה שהם מושרשים בתוך רוע. האם ייתכן שגם אמא שלי היתה רעה ביסודה טעונה באיזה רוע גנטי חבוי, אך עקב החינוך הפנימייתי שקיבלה – על אמא שלי שמעתי רק דברים טובים.

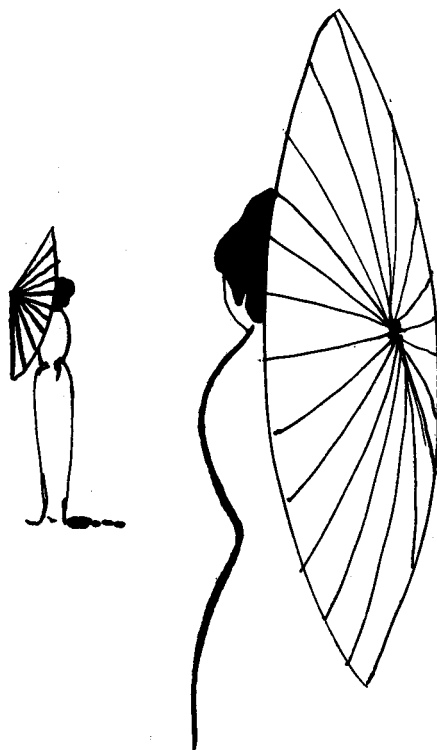
"את נולדת בסינגאפור, גרנדמה?" "לא, נולדתי בשנחאי. גרנו בארמון על שפת הנהר, היינו שכנים של נסיך סיני, אבל אסור היה לנו לשחק עם הילדים שלהם. כל בוקר הלכנו עם האומנת לפארק..." "קלי בא לשנחאי?" "בוראי שבא, עם מנשה. היה להם חוזה אספקה של מדים לבטליון השמיני, אבל מתחת לחבילות הבגדים שהביא בספינות – הם שכרו ספינות ביאווה, כי זה הקל עליהם את ההעברה – מתחת לבגדים הצבאיים, בתוך בטךהאונייה היה אפיוס גלמי מטיבט. את יודעת איך גיליתי את זה? אחרי שקלי מת פתחתי במשפט נגד מנשה – בתור אלמנתו של קלי ואם ילדיו היתה לי זכות על יותר ממחצית הרכוש – הוא לא רצה לומר לי, נבל שכמותו, מה היקף הרכוש. את יודעת מה עשיתי? שכרתי בלשים ושלחתי אותם לשנחאי והם חזרו משם עם מיסמכים שהיו יכולים להכניס אותו למאסר לכל ימי חייו. כמובן שלא עשיתי את זה", היא מחייכת חיוך ערמומי. "מה הייתי מרוויחה מן המאסר שלוש רציתי שימשיך לנהל את העסקים. אבל הוא ידע שאני יודעת ורצה לסיים את המשפט. היית צריכה לראות את הבעת פניו כשהשופט קרא את פסקהדין, הוא הסתכל בי בשנאה כזאת ואני צחקתי לו בפנים. אבל אחרי המשפט נאלצתי לשכור שומר-ראש, כי הוא איים שיהרוג אותי. אל תשכחי שהייתי צעירה מאוד באותם הימים ולא ידעתי עוד להשתמש באקדח." היא מגררת את אחד הצחוקים הנמוכים שלה. "מה פסק השופט?" פניה נשטפות בבת אחת שנאה. איך בגילה אפשרי מסע מהיר כזה בין רגשות. "נעשה לי עוול נורא! הוא ואבא שלי עשו יד אחת נגדי... את כל הכסף שזכיתי בו... זה היה שלי על פי החוק!" היא צועקת. "הם מינו לי טראסטיוז כאילו שהייתי ילדה... הם הפקידו את הכסף בקרנות נאמנות לכל החיים. אסור היה לי לגעת בכסף... הכסף שליו אחרי מותי הילדים יקבלו אותו, זה מה שהם רצו, שהילדים של קלי יקבלו את הכסף... זה מה שרצה מנשה ואבא שלי – תולעת הוא היה –

אבל את רואה - אלוהים מעניש אותם. פגי מתה ועכשיו דיק ימות לפניי, הוא לא ייגע בכסף... דרלינג, היא פתאום אומרת ברוך. "את היורשת היחידה, דרלינג, את תזכי בכל הכסף הזה." עיניה כמו קטיפה, חיוך מתפשט כאיטיות כמו קטיפה רכה בין הקמטים. היא בוחנת אותי. אולי בפעם הראשונה היא חושבת עליי בשפה שלה. אני הופכת דף. "נמשיך, גרנד-מה, בסיפור על אמא שלך וקלי. זה נורא מעניין שהוא רדף אחריה מתוך אהבה לכל מקום. את חושבת שהם נפגשו בסתר?" "חושבת? כדי שהם יעשו את המעשים שלהם בסתר עלינו היה להיענש." "מיך?" "אנחנו, היינו אז ילדים. בגללו היו כולאים אותנו בחדרים. המכשף בחליפה הלבנה, קראנו לו, כי היה לבוש לבן תמיד. אפילו מקל-ההליכה שלו היה לבן עם ידית משנהב. מכשף? שד הוא היה ולא מכשף. כבוקר הוא היה בא אליה. איך ידענו שהוא עומד להגיע? באשי היתה מופיעה עם המפתחות ומגרשת אותנו לחדרים ונועלת. בנג'מין אחי היה בועט בדלת וצורח, הוא היה הקטן. והיינו שומעות איך גייקוב מנסה להרגיע אותו. אני לא חושבת שאייזיק ידע מזה. הוא היה הבכור ועבד עם דוד ג'וזף ב'רויאל תי קומפני. רייצ'ל היתה בקולג' בכלכותה. פעם ברחנו, מוזל ואני לגן והסתתרנו. אבל באשי מצאה אותנו והרביצה. הייתי קטנה מאוד ובכל זאת אני זוכרת את זה כאילו שקרה אתמול. קראנו לו המכשף הלבן, כי תמיד לבש חליפה לבנה. ואת יודעת איך קראנו לבאשי? 'עכבישה שחורה' קראנו לה. היא היתה קטנה כזאת וכפופה. יצור עתיקיומין היא היתה. חשבנו שקלי הוא בנה ושניהם מנסים לכשף את אמא וכולאים גם אותה בחדרה. רצינו לספר לאבינו. מוזל איימה יום אחד על באשי שתספר לו, טיפשה, היא לא היתה צריכה להגיד את זה, מוזל - חכמה היא לא היתה אף פעם - באשי אמרה שאם ייצאו הדברים מפינו יכה אותנו המוות בו במקום והיא כלאה את שתינו שלושה ימים על לחם ומים.

כשקלי היה מגיע היינו רצות לחלון להציץ. מסתרות מאחורי הווילון שלא נראה. המרכבה שלו היתה עוצרת לפני הבית והוא היה יורד ממנה בקפיצה - גבר נאה מאוד הוא היה. מאוד אלגנטי. היה מסמן בידו לרכב והמרכבה היתה מסתלקת. אחריכך היה מביט ימינה ושמאלה - היתה לו מין תנועה כזאת בראש לימין ולשמאל, גם כשהיה בתוך הבית. הייתי אומרת לו: 'מיסטר רייבורן, אין פה איש מלכרנו'. זה היה אחר כך, כשהיינו נשואים. הוא תמיד חשש שעוקבים אחריו והיו לו סיבות טובות מאוד לחשוש, או כן. אבל על באשי הוא יכול היה לסמוך. היא השגיחה בשבע עינים שאיש לא יתקרב אל הבית כשהוא בפנים, וגם בתוך הבית היתה דממה מוחלטת. כלב השמירה שלהם היתה. היא בוודאי היתה יושבת מאחורי דלתם, מחכה בנאמנות באוזנים זקופות. מרחרות. את יודעת, כאמת האמנו שהם עושים שם כשפים. והיינו מפחידות את עצמנו עד מוות בכל מיני מעשיות. אני זוכרת פעם אחת. היה נדמה לנו שאנחנו שומעות צעדים חרישיים מאחורי הדלת ומוזל קראה בבהלה 'הנה המכשף בא לכשף אותנו! באשי והוא יהפכו אותנו לצפרדעים!' התחלתי לבכות. 'מה נעשה?!' 'נתפלל!' היא אמרה. 'אלוהים מוכרח להקשיב לנו, כי אנחנו ילדות קטנות. הוא יציל אותנו, זחלנו מתחת למיטה, בכינו והתפללנו 'שמע ישראל'...

ג'ייקוב היה מלגלג עלינו. 'הם רק מעשנים אופיום' הוא אמר. מאיפה הוא ידע את זה? אולי שמע את המשרתים מדברים. כשהיינו שומעות את המרכבה המתקרבת, היינו נושמות לרווחה. דלת רחוקה היתה נפתחת ואחריה דלת-הכניסה והיינו רצות שוב לחלון כדי להספיק לראות את קלי יורד במהירות במדרגות, חובש את המגבעת ועולה למרכבה והרכב היה מניף את שוטו והם היו מסתלקים. כבר כלילה הראשון אחרי החתונה הוא כלא אותי בחדר, כי לא רציתי לשכב איתו. והוא אסר עליי לצאת מן הבית, הרעיב אותי, הוא לא נתן לי לדבר עם איש הרחיק ממני את המשרתים הוא אסר על אחותי לבקר אותי... זה היה נורא...

את כל נשמתי בכיתי, צעקתי לעזרה..." אני, שכותבת בחריצות לבלרית את הדברים מפיה וגם רואה את התמונה המצטיירת - הבית בצורת ארמון, מדרגות־השיש הרחבות והאיש במיכנס־ברמודה לבנים, גם בריות לבנות היו לו? בשיער משומן פסוקת באמצע הנה הוא חובש את מיגבעת השעם... והמרכבה... והילדה הקטנה שמתחת למיטה בתוך החושך הסמיך וריח האבק מצמידה ידה לפיה שלא יפרוץ ביכיה. היא לא רצתה לשכב איתו... אני מפסיקה לכתוב ומרימה עיניי אליה במבוכה. על מה היא מדברת. "... נכנעתי לו אחרי שבעה ימים, הייתי משוגעת מרעב." הרגליים הדקות המזדקפות של הילדה מפרפרות באוויר כשהוא ביניהן חודר לתוכה. בטנה מקרקרת, היא הולמת על אוכל וצורחת מכאב... היא מערבבת תקופות. "... אחרי זה הוא היה כולא אותי כשהיה יוצא לבלות עם נשים וחוזר שיכור ומתעלל בי. לפעמים היה מביא את הסיגיות שלו ומפשיט אותי לעיניהן ושוכב איתי. הו! אני נזכרת במיקרה אחד. תראי, פתאם אני נזכרת במשהו שקרה לפני המון שנים!" והיא משתתקת ואני מנערת זרועי ונושמת נשימה עמוקה ואני עוקבת אחרי הבעת פניה שאומרת פליאה כאילו יד מגוללת לעיניה תמונה נשכחת והנה היא פרושה שוב חיה שוב את עצמה ושוב הכאב שבא בעיקבותיה.

"היה לי מחזר, חבר של איזיק אחי, בחור מווינה שטען שהוא צייר. עוד כשהייתי אצל אמא הוא היה בא לבקר אותי והיינו יושבים בסוכה שבגן ושותקים. הוא היה ביישן מאוד ואני הייתי ילדה בת ארבע־עשרה ושמחתי שיש לי מעריץ. בינתיים התחתנתי ועברתי לגור בביתו של קלי. יום אחד הוא מופיע שם ומספר לי בהתרגשות שהגיעה אופרה מווינה ויש לו

כרטיסים בשביל שנינו לאתו הערב. כמוכן ששמחתי, אמרתי לו: 'מייד אני באה!' ורצתי ללבוש את שמלת החתונה וסידרתי את שערי, ואז הגיע קלי. 'מה את לבושה כל כך יפה, לאן את הולכת? הוא שואל. ואני מציגה בפניו את הבחור, אומרת שהוא צייר מווינה ושאנחנו הולכים יחד לאופרה. את יודעת מה הוא עשה? הוא קרא למשרת שלו ושניהם הפשיטו אותי בכוח לעיני הבחור המיסכן. הפשיטו אותי ערומה לגמרי וקלי ציווה עליו לצייר אותי. אני צרחתי ובעטתי עד שהתעלפתי. כשהתעוררתי ראיתי אותו עומד עם צבעים וגליל של בד לציור, אני לא יודעת מאיפה הם השיגו את זה, אני רואה אותו עומד לפניי, החליפה שלו מוכתמת בצבע... פריץ! ברגע זה אני נזכרת, שמו היה פריץ. הפנים שלו אדומים כמו עגבניה ואני ערומה לגמרי וקלי מחזיק בזרועותי וצוחק לתוך אוזני והבחור פתאום מסתובב ובורח. לעולם לא אשכח את פניו באותו רגע כשעמד מולי אדום כמו עגבניה וחליפת-הערב שלבש בשביל האופרה מלוכלכת בצבע. יותר לא ראיתי אותו לעולם"

אנחה ממושכת מתמלטת מעמקי בטנה. יש לרחם עליה: היא נמצאת רחוק בתוך ילדות מזעזעת, האשה הזקנה הזאת, השמנה-לשעבר שיושבת כאן ומאחוריה פרחיהקיץ משתוללים ביופיים. צורתה בלויה; הבגדים שעליה - חצאית שחורה, לא שלה אפילו. "הם לא מחזירים לי את הכביסה שלי". התאוננה בפניי לפני כמה ימים. "היתה לי חצאית בצבע אפור-פנינה שקניתי בדלתי לפני שבאתי הנה. נתתי להם לכבס ולא ראיתי אותה יותר. תראי מה הם מלבישים אותי. החצאית הזאת היתה שייכת לזקנה אחת שמתה. אני זוכרת שלבשה אותה. עכשיו הם נותנים אותה לי." החצאית השחורה מבהיקה מרוב כביסות ומן השרוולים הצרים של החולצה הלבנה מידלדלות זרועותיה - שקים של עור, ומבעד לבד הדק, המתוח, אני רואה את שדיה הרבוצים על כרסה. אני חושבת לעצמי איך נראה גופה מבפנים; איך נראות כליותיה? ליבה? הצינורות העתיקים המוליכים באיטיות את דמה. מה אני רוצה ממנה. בנוקדנות של רשם-פרטיכלים אני דוקרת בפגרי זכרונותיה שהיו מונחים בשלווה במצולות הזמן שלה, ועתה הם צפים ועולים, מזרימים בדמה התרגשויות שהתחוללו לפני למעלה משבעים שנה, פתאום דם חדש זורם בעורקיה. מה אומרות על כך המשאבות הישנות? מה אני רוצה ממנה. סבתא שלי שהמצאתי לי בילדותי, שונה לגמרי מן הנפולת העורית הזאת וגם מן הנערה המסויטת שבתוכה, אשתו של קלי.

"אלכסה, אני עייפה." היא אומרת. "אנחנו כבר יושבות פה הרבה זמן והשמש נעשית כמה מידי." "עוד קצת, גרנד-מה. אני רוצה שנגמור את הפרק הזה עם קלי." "בשביל מה את צריכה לכתוב את כל הדברים האלה," היא שואלת ביגיעה. עיניה נחות בכבדות על עיני. נדמה לי שאני רואה בהן איזו הכרה זועפת. "מה את רוצה עוד לדעת?", היא שואלת.

"בת כמה היית כשעברתם לראנגון?" "בת תשע או עשר, אני חושבת." "ב-1900 בערך." "איך את יודעת?" "את נולדת ב-1891." "מי אמר לך?" "את אמרת לי." "אם כך, את יודעת." "אבא שלך קנה בית גדול על שפת הנהר עם ג'ציפורים. סיפרת לי את זה קודם." "ציפורים?" "אמרת שהיו לך כל מיני ציפורים נדירות, טוסים..." "נכון, טוסים. היו לנו טוסים סיניים נדירים עם צוואר כחול-אדמדם..." "גם קלי ומנשה עברו לראנגון?" "איך את יודעת?" "את אמרת שהם הלכו אחריכם לכל מקום." "כן, הוא היה המאהב שלה, קלי." "איפה הם גרו?" "כגולדן וואלי, לא רחוק מהבית שלנו. זה היה רחוב יפה, רחוב סנט-ג'יימס. אהבתי לטייל עם פגי בעגלה על המדרכה המוצלת. משני צידי הרחוב היו עצי מאנגו וקוקוס ענקיים. רק שצריך היה להיזהר מהקופים שהיו מנערים כשהתחשק להם את הענפים, ואם לא נזהרת

היית יכולה להתלכלך כולך בעסיס מאנגו או בפירות יקוקוס רקובים. כל יום הייתי הולכת בדרך הזאת לבקר את אמא, עד שהיא מתה. "מתי היא מתה?" "שלוש שנים אחרי נישואי." "בת כמה היא היתה?" "בת ארבעים ואחת." "באמת? גם אמא שלי מתה בת ארבעים ואחת." "אמא שלך?" "פגי." "או, כן, סליחה יקירתי. את יודעת כמה נדהמתי כשהגיע המיברק של נפתלי על מותה. מה תאמרי על זה? ממש בגיל אמא שלי היא היתה. לא יכולתי להוציא מלה מפי כל אותו היום, הייתי מוכת הלם. מיסטר קרטיט ראה אותי ונבהל. 'מה קרה לך, מיסיס רייבורן?!' הוא שאל. 'קיבלתי מיברק הבוקר שבתי נפטרה.' אמרתי לו. 'או, אני מאוד מצטער,' הוא לחץ את ידי. הוא חיבב אותי, מיסטר קרטיט, למרות הסיכסוך שהיה לנו בגלל הבית. אני תבעתי אותו למשפט על הפרת חוזה. את מבינה, הבית היה שלי ואני החכרתי לו אותו ב-1936 וחוזה החכירה פג ב-46... טוב, אחר כך הם החרימו את הבית הזה ואת שאר הבתים. כל רחוב 42 היה שייך לי, את יודעת? ואת האדמות שמחוץ לעיר - גם את זה הם החרימו..." "כן, אני יודעת. אחרי שהתחתנת עם קלי ועברת לגור בביתו, מנשה נשאר לגור איתכם?" "כן, בהתחלה הוא היה איתנו. הם היו כמו זוג נשוי, קלי ומנשה. מנשה שנא אותי מן הרגע הראשון. היה לו שיתוק ברגל שמאל והוא לא אהב לצאת מן הבית. כשפגי הכירה אותו בלונדון הוא כבר היה משותק בשתי רגליו. את יודעת שהוא רצה לאמץ אותה? היא נהגה להתארח בביתו בהאמפסטד הית'. זה היה לפני שהוא עבר להתגורר לצמיתות בניס. היא היתה בודדה מאוד, פגי המסכנה שלי. בגלל עסקי לא יכולתי להיות לצידה באותן השנים והוא ניצל את זה, ממזר זקן. ואז, כשהיה נדמה לו שהיא כבר שכחה אותי ואוהבת רק אותו הוא דרש ממנה לוותר על אימהותי. היה עליה לחתום על מיסמך שהיה כתוב בו שמאחר שננטשה בילדותה עלידי אימה, היא, פגי רייבורן, רואה עצמה משוחררת מכל התחייבויותיה כלפי אימה ומכל קשר אחר איתה, ומבקשת לראות בה יתומה על פי חוק." "יש חוק כזה?" "אם לא היה, הוא דאג שיהיה. איך את חושבת נוצרו החוקים האנגלים? הוא שיחד איזה באניסטר כדי שיעניק למיסמך תוקף חוקי." "והיא חתמה?" "בוודאי שלא." מדוע לא חתמה. אילו חתמה היו חייה וחי טובים לאין ערוך. היינו חיות חיים אמיתיים בכסף שהיתה יורשת מדוד מנשה חיי רנטה שנתית בלונדון שלפני המלחמה, וכל הצרות לא היו מתרגשות עלינו, גם לא מותה שנגרם כתוצאה של קללה שהחטיאה ופגעה באמא שלי הנקיה מכל עוון.

"... הוא היה האפוטרופוס שלה בתוקף היותו דודה, אחי אביה המת, אבל הוא לא הסתפק בזה. הוא רצה להענש אותי דרכה. מיסכנה, היא אהבה אותו כאב. כך כתבה לי באותו מכתב שבו סיפרה על המיסמך. היא סיפרה שסירבה לחתום ועל כן ניתק את יחסיו עימה ואסר עליה לבוא אליו בסופי שבוע. המכתב היה מוכתם בדמעותיה. פגי האומללה, כמה שליבי נכמר עליה." "נסעת אליה?" "איך יכולתי, יקירתי. היו לי הבתים ההם ברחוב 42 והאדמות מחוץ לעיר. באותה שנה החכרתי להודי אחד שלוש מיקשות אבטיחים והיה עליי להשגיח בעצמי על האיסוף והמכירה. עשינו הון מזה. חמשת אלפים רופיז בעונה אחת. זה היה הרבה מאוד אז." "בת כמה היתה פגי באותו זמן?" "מתי?" "כשהיה עניין המיסמך." "בת שש-עשרה." "בת שש-עשרה, כלומר ב-1923." אני מדפדפת לאחור. "...ב-1923 הייתי במקסיקו סיטי בזמן רעידת האדמה" "גרנדימה, ב-1923 היית בקרוז לדרום אמריקה. סיפרת לי על האנשים שפגשת... סוחר עתיקות ממארסי, מסיה..." "מסיה אליאס. דרלינג, אמרתי לך שאני לא זוכרת תאריכים. לא ניהלתי יומן." גם לפני היתה כותבת שהיא משגיחה על הרכוש בראנגון ומנהלת עסקים, ובאותו זמן היתה מבלה באיזה קרוז או מהמרת במונטה-יקרלו או רוכבת על סוסים בסקוטלנד.

"... אבל כעבור שנה נסעתי ללונדון והיגשתי נגדו תביעה על הדחת קטינה." "זכית?" "לא. פגי סירבה להעיד נגדו, כפזית טובה שכמותה." "אמרת שהיא אהבה אותו כאב." "אבל לא במחיר של התכחשות לאימה, את היית עושה דבר כזה?" "היא לא התכחשה לך, היא לא התמה על המיסמך. טוב, כל זה לא שייך לתקופה שאנחנו עוסקים בה עכשיו. נחזור לקלי ומנשה בראנגון. מנשה היה יושביבית וקלי רווק עליז?" "או, לא, מה עלה בדעתך שקלי היה רווק עליז. שניהם היו גברים קודרים, איש לא אהב אותם. לא היו להם ידידים בין היהודים. כולם ידעו שהם עוסקים באופיום והיהודים חששו. את יודעת שג'ושוע שמש רצה לשך לקלי את בתו..." "מי זה ג'ושוע שמש?" "או, הוא היה אחד מראשי הקהילה, איש מכובד מאוד. הוא היה מוכן להתעלם מהכול; גם מהשם שיצא לקלי כרועה-זונות בצ'ינה-טאון וגם מהיחסים שלו עם אמא..." "בקהילה ידעו על היחסים של קלי עם אימך?" "בודאי שידעו." "גם אביך ידע?" "בוודאי שגם אבי. וכי למה את חושבת אני בזה לז' התחננתי בפניו: 'אבא, אל תרשה לאמא לחתן אותי עם קלי'. רודף בצע כמו כולם הוא היה. בצדק ההודים שנאו אותם שנאת נפש..." "את מי?" "את היהודים מהקהילה." "למה ההודים? הלוא גרתם בבורמה." "לא היה לנו עניין עם בורמה, הם היו כפריים, ההודים שלטו בהם. ככה זה היה אז: האנגלים שלטו ביהודים, היהודים שלטו בהודים וההודים שלטו בנייטיב'ז." "ולך היו הדיירים ההודים שפחדו מן הנמר." "אלה היו הודים מבומביי, ילדתי, לא ההודים העשירים של כלכותה. ואת מדברת על הבתים ההם כאילו שהיו שווים משהו. כמה שניסיתי להיפטר מהם ולא מצאתי קונה. אבא נתן לי אותם במתנה על דייריהם במקום חוב כספי שהיה חייב לי." "איזה חוב?" "תבעתי אותו למשפט וזכיתי." "משפט נגד אבא שלך?" "כן, יקירתי. תבעתי ממנו פיצויים על עוגמת הנפש שנגרמה לי עקב נישואי לקלי שנעשו בהסכמתו. משפט ממש לא היה. למען כבוד המשפחה הסכמתי לוותר על התביעה ואבא נתן לי את רחוב 42 במתנה, וכך בעצם העניש אותי. נסתרות דרכי האל, יקירתי." "קלי המשיך להיפגש עם אימך גם בראנגון?" "כמובן, וכי למה את חושבת הוא בא לראנגון?" "אבל היו לו נשים אחרות, אמרת שהוא אהב סיניות." "הוא היה הסרסור שלהן. הוא סיפק להן אופיום והוא שכב איתן בחינם. הוא נהג להביא אותן הביתה. היית צריכה לראות את פניו של מנשה בבוקר כשהיה עובר בבית וראה את הליכלוך שהשאירו אחריהם." "את ניקית?" "אני? חלילה, הם לא עירבו אותי בזה. היו משרתים. אבל מנשה ראה את עצמו כאחראי על משקהבית. הוא כמעט לא יצא מן הבית, את מבינה, בגלל הרגל, הוא התבייש. היה יושב עם הניירות שלו בסיפריה. בגלל זה הוא שנא אותי. הוא לא היה צריך אותי בבית. אבל אני, בהזדמנות הראשונה אני נפטרתי ממנו. את רוצה לשמוע איך? אמרתי לקלי שהוא מנסה לאנוס אותי כששנינו לבד בבית. ואז יום אחד קלי קרא לי לסיפריה, זה היה החדר הסודי בבית שאסור היה לי להיכנס אליו. מנשה היה שם לבוש כמו לפני נסיעה, מוקף מיזוודות ארוזות." "מנשה עוזב אותנו." "אמר קלי בשקט. 'כמו שאת רוצה.' ואז הוא פתח מגרה בשולחן שלו והוציא את השוט. 'התפשטו!' הוא ציווה. לא אמרתי כלום. הרמתי את השמלה והוא הרביץ לי עד שהתעלפתי. כשהתעוררתי, מנשה לא היה.

"סיפרת לאמא שלך את הדברים האלה?" "איזה דברים?" "על הסיניות." "אמא שלי היתה חולה, לא רציתי לצער אותה." "לאבא שלך?" "אמרתי לך, אבא היה איש חלש ופחדן. הוא פחד מאמא." "אבל הוא היה איש עשיר ומכובד, הוא היה שופט." "בחוץ הוא היה מכובד, אבל בבית אפשר היה לדרוך עליו. הוא פחד מאמא והוא פחד עוד יותר מבאשי, היא שנאה אותו. באשי הכירה אותו מילדות. פעם הוא סיפר לנו שבגללה הוא נשאר נמוך כמו ילד בן

עשר. את יודעת שהוא היה יותר נמוך ממני? הוא אמר שהיא הפילה אותו מן העריסה כשהיה תינוק ונגרם לו נזק בעמוד השידרה. באשי אהבה את קלי כבן. היא היתה דודנית של אימו. הוא היה גבר נאה מאוד, קלי, נשים תמיד השתוקקו אליו." "הוא ואמא שלך היו יכולים להיות זוג מן השמיים." "כן, אלוהים יעד אותם זה לזו. באשי ידעה את זה והיא אמרה שאסור היה להפריד ביניהם. היא אמרה שאלוהים כעס על שהפרידו ביניהם והפך את הברכה שהועיד להם לקללה. זמן קצר אחרי מותה גם הוא מת." "כן, אני יודעת." "את יודעת? מי אמר לך?" "את. אמרת שבגיל תשע-עשרה כבר היית אלמנה." "בהלוויה שלה הוא הפיל את עצמו לתוך הבור וצעק כמו מטורף. כמה גברים ירדו לקבר והוא נלחם בהם והעפר התחיל לנוע ולהישפך מעצמו. הנשים צרחו מרוב פחד. הם נתנו לו מכה בראש והוא איבד את ההכרה וככה הוציאו אותו. אני עמדת שם. אשתו. עם שני הילדים. דיק היה תינוק בזרועותי."

"אני עוד לא מבינה למה הוא לא התחתן כל השנים. למה הוא לא התחתן עם הבת של ג'ושוע שמש?" "הוא לא היה צריך את הבת של שמש. היא התחתנה עם איזה סוחר-שיחים מטהרן. הוא לא היה צבוע ולא היה חנפן והסתכל עליהם מגבוה כמו שהגיע להם. הוא אף פעם לא חיך, את יודעת, בכל השנים שהיכרתי אותו לא ראיתי עליו חיוך. אבל הוא עוד יותר לא חיך כשהם היו בקירבתו, היהודים הממזרים. את יודעת שהוא הכניס את האופיום לראנגון? והאנגלים היו אסירי-תודה. הם העלימו עין. היה לי ידיד הרוזן סולובוב. הוא היה הרופא האישי של הצאר. היכרתי אותו בכלכותה ונעשינו ידידים והוא בא איתי אחר-כך לראנגון. הוא המציא תרופה לגמילה מאופיום וכתב על זה ספר חשוב מאוד. כל השנים שמרתי אותו וכאן הוא נגנב ממני. אני רק מקווה שהנבל שגנב אותו לא יודע איזה אוצר נפל לידי. אני עזרתי לו בחיבור הספר ואת הנוסחה כתבנו בשפת-סתרים הידועה רק לשנינו. הוא מת ואני היחידה בעולם שידועת להרכיב את הנוסחה." "הספר אצלי, גרנדמה." "אצלך? את נתת לי אותו בפעם שעברה, כשהייתי אצלך לפני שלוש שנים." "הבאת אותו?" "לא." "את מוכרחה לשלוח לי אותו, אני ארכיב את הנוסחה ואוריש לך אותה, היא שווה מיליונים, כל מי שישתה מן התרופה ייגמל מהסם בתוך שלושה ימים ולעולם לא יהיה עוד מסוגל לטעום או להריח אופיום. סרגיי ניסה את זה על קבוצה של מכורים קשים ואני ראיתי את התוצאות. אני מוכנה להעיד על זה בכתב." "הספר שהיא מדברת עליו מונח במגרה שבה אני שומרת את העזבונות חסרי-הערך של אבי ואימי. את שירי הבוסר מימי 'הגדוד העברי' של אבא ואת הסקיצות הבלתי-גמורות של אמא, מלבד ריחו המיוחד - ריח שרף-אורנים ועוד משהו - לא מצאתי בו עניין. הוא כתוב בעיפרון בכתבידה הבלתי-יקריא של סבתא שלא טרחתי לפענחו. לעומת זאת, מדי פעם אני שולפת במין יראה שתומה את המעטפה הארוכה המונחת גם היא במגרה מסתכלת שוב בשלוש חותמות-השעווה, ושוב גומרת אומר לפתוח רק אחרי מותה. על המעטפה כתוב: צוואה של סרג' גיאורגי סולובוב, אסקווייר. 18 בדצמבר 1936. מוציאה לפועל דינה רייבורן. אחרי מותה אהיה אני המוציאה לפועל. מה הוא מוריש לה? ארמון בסט. פטרבורג? דאצ'ה על החוף הבלטי? יער עצי-ליבנה? כפרים פראבוסלביים על אריסיה? את המעטפה הזאת גנבתי בטעות מן המיזוודה האפורה כשהיא הלכה לשירותים ושכחה את הארנק על המיטה. חשבתי שזאת הצוואה שלה, ורק מאוחר יותר בביתם של הזוג ריימונד שאצלם התארחתי אז, גיליתי את הטעות."

"איך הגענו פתאום לסולובוב?" אני שואלת. "מה הקשר בין סולובוב לקלי?" "אין שום קשר," הוא אומר ברוגז. "למה את מחפשת קשר?" "את הזכרת אותו מקודם. אמרת שקלי

הביא את האופיום לראנגון ושהרוזן סולובוב היה ידידך. "אה, עכשיו אני זוכרת. יום אחד אומר לי סרגיי: 'את יודעת כמה רבבות של אפיוניסטים מתגוללים בסימטאות ראנגון? הוא נהג לדבר באנגלית נמלצת שלמד ברוסיה. הוא היה איש מלומד מאוד. 'ארור האיש שהביא את הסם לעיר הזאת! הוא אמר. 'זה היה קלי בעלי שהביא את הסם, אני אומרת לו, 'והוא כבר קיבל את עונשו'. " ופתאום היא מתפרצת בצחוקה הניבזי הרך. אני אוהבת את צחוקה, את הקשר החושני הלח שבין עיניה לאוקטבות הנמוכות המתגלגלות מפיה. אני חושבת שאקח לי אותו בין יתר הדברים שיישאר, בלי שימוש אחרי מותה. אעמוד לפני הראי ואנסה לסגל לי אותו מעכשיו, כשהיא עדיין חיה. גם יש לה מערכת-שיניים נפלאה. מי שעשה אותה הבין, כנראה, את האופי החתולי של פיה. הקידמיות העליונות הן קצובות ותמימות למראה. אך הצדדיות שנחשפות בצחוקה הפתאומי נראות כמו ניבים חדים שמבקשים להינעץ. השיניים לא יתאימו לי. "הוא בהחלט קיבל את עונשו, את הרעלת אותו. "מה אמרת?" "שום דבר, חזרתי על מה שאמרת: 'הוא קיבל את עונשו.' " היא עיפה, למה להרגיז אותה עכשיו באשמת הרעלה.

זמנמה אחרי מות אימה, חלה קלי במחלת-מעיים ומת ממנה אחרי יסורים קשים. מנשה היה באותו זמן בלונדון ועד שהגיע כבר היה קלי קבור. פרצה שערוריה. מנשה ברוב חימה דרש להעמידה לדין בעוון רצח. הרופא שטיפל בקלי בחוליו סירב להעיד, אמרו כי שוחד נכבדות בידי אביה. וכי בחדרי-חדרים גילה, כי סיבת המוות היתה מזון מורעל. מנשה דרש חקירה משטרתית. הרבנים התערבו. דיינה עזבה בחיפזון את ראנגון. הילדים נשלחו לפנימיות באנגליה. הפרשה הושתקה. מנשה שב לעסקיו באנגליה. שמעו אותו נשבע שנקמתו תרדוף אותה. יצא לה שם של רוצחת.

כשסיפרתי בגאווה לקרוביו של ג'קי בלוד שאני נכדתה של דיינה רייבורן הם השתתקו, ואחר כך עברו להודית, מחליפים ביניהם משפטים מהירים. שיערתי שהם מדווחים זה לזה על עושרה וייחוסה ומתברכים בכבוד שנפל בחלקם שהנה בךמשפחתם מתעתד להינשא לנכדתה. רק כעבור שנים נודע לי הסיפור כולו מפיו של ניסים מאייר, אחיה החורג של דיינה שנולד מן הנערה שנשא לו אביה לאשה זמן קצר אחרי מות אימה. "הם גם ניסו להרעיל את אימי כשנודע להם שהיא בהריון. שלוש פעמים ביום היה משרת מביא לה מזון ומים בכלים מבית אביה וממתין עד שתגמור לאכול ולשתות ואחר לוקח את כלי האוכל לשטוף אותם שם. שפתייה לא נגעו בספל או בכף בבית בעלה, ואומנתה, שעברה לגור עימה, היתה בודקת כמה פעמים ביום ובלילה את פינות החדר והמיטה אם לא הוכנס בסתר עקרב ארסי או נחש. אימי היתה בת ששעשרה כשאני נולדתי, ואבי היה בן שישים-ושתיים."

היא עיפה, עיניה נעצמות. איזה עפעפיים יש לה, קפלי קפלים. אני מתקרבת אליה, נוגעת בברכה. "גרנדמה?" איך תוכל שוב לפקוח את עיניה עם כל העור הזה שעליהן. עוד שאלה אחת יש לי לשאול אותה, כדי שיהיה הסיפור שלם. כבר אמרתי, מתוך יצר לבלרי טהור אני שוקדת פה שורה אחרי שורה על מה שאפשר עוד להציל מפיה. היא ואני יושבות זו מול זו מתוך העמדת-פנים מוחלטת. אני, בישיבה מזוותת ברך על ברך, כפופה על הבלוק. והיא, כל עוד עיניה פקוחות ושוקקות - מספרת מה שהיא רוצה לספר. מעיין-זיכרונותיה, עדיין שמור היטב, מוקף גדרות. מה יקרה למעין ולגדרות אחרי שתשבוק חיים?

"גרנד־מה, עוד שאלה אחת." "מה השעה?" היא מתעוררת בבהלה. "הגיע זמן לתה, בואי עזרי לי לקום." אני שולחת מבט לסככה. עדיין יושבים שם כמו קודם. השעה עוד מעט צוהריים. בעוד רבע שעה יקראו לצוהריים, תתעורר שם תכונה; כושיות יצעקו: "the lunch is ready!" כיסאות יחרקו בקום הזקנים לאט. שיקשוק המתכת של כיסאות־הגלגלים, שיקשוק עגלות־ההגשה. מהומת הזקנים. מיסיס לוי, איפה את?!

"עוד מעט ארוחת צוהריים, גרנד־מה, יש לנו בדיוק זמן לעוד שאלה אחת." היא מזדעפת. רוצה לומר דבר־מה. אבל חוזרת בה. היא שולטת בעצמה, לא מקללת, לא חובטת בי בארנקה שיש לו קצוות חדים, לא מניפה עליי את המקל. לפני כמה ימים ראיתי איך צעקה על המטפלת על שלא החליפה לה את הסדינים בזמן. היא קיללה את אבותיה הכושים מטרינידד וברוב זעם הניפה את מקל־ההליכה והנחיתה מכה חלושה על כתפה. המטפלת עמדה בלי נוע, פניה מתכרכמות מן המאמץ הכביר שנדרש לה לבלום את יצרה הדוחק בה לתפוס בשתי ידיה את הזקנה ולמלוך את ראשה, עלי היא לא צועקת. מדוע היא לא צועקת עלי, היא לא קאריבית מיסכנה שצריכה לשמור על מקום־עבודתה. אולי היא פוחדת שאקום ואעזוב אותה פה בלב המדשאה והיא לא תוכל לחזור בכוחות עצמה. "עוד שאלה אחת אחרונה, גרני יקרה שלי. מיי דיר אולד גרני, הסיפור שלך כל־כך מרתק אותי, את כמו אגדה בשבילי, סבתא, ואני רוצה לכתוב את זה, עני לי בקיצור: מה פתאום קלי התחתן איתך? הוא לא אהב אותך ואת בוודאי שלא אהבת אותו." "הוא היה נשוי קודם לאחותי הבכירה רייצ'ל, אבל היא והתינוק מתו בלידה." "באמת? לא ידעתי שהוא היה נשוי לאחותך." "לא ידעת? זה היה זמן קצר אחרי שהוא הגיע לראנגון. הם התחתנו והיא מתה באותה שנה. אחותי מוזל כבר היתה מאורשת לברטי מאייר, בן דודנו. נשארתי אני."

"ואימך לא חשבה שאת צעירה מדי?"

"אולי חשבה, אבל מה היא יכלה לעשות, היא כבר היתה חולה מאוד. אני צעקתי ובכיתי, הייתי עקשנית. כמה עקשנית. כשהוא היה בא לביקור וקראו לי לבוא, הייתי בורחת לגן. זריזה כמו חתול הייתי. תמיד הייתי קלתי־רגליים עד היום שבו נפלתי מהסוס בסקוטלנד ונקעתי את הברך ומאז אני סובלת. את רואה?" היא מפשילה את חצאיתה ומראה לי את ברכיה הנפוחות. "הברך הימנית עקומה. את רואה? עצם הפיקה נפגעה. יום אחד היא רדפה אחריי לגן. אני טיפסתי על עץ והסתתרתי וכשהתקרבה זינקתי עליה כמו נמר והיפלתי אותה ארצה. צעקתי: אני אהרוג אותך אם תכריחי אותי להתחתן איתו! נשכתי אותה, שרטתי... מיסכנה, בגלל הסכרת השרשית לא הגלידו והרבה זמן היא הלכה עם ידיים חבושות. אימי המיסכנה, איך יכולתי להיות כל־כך אכזרית. קלי ובאשי יצאו לחפש אותנו, שמעו את הצעקות, והם מצאו אותנו ככה, נלחמות על הארץ. אני מעולם לא שכחתי את המבט שהוא נעץ בי. הוא רצה להרוג אותי אז." "אז למה הוא התחתן איתך?" "זה מה שהיא רצתה, את לא מבינה? היא לא רצתה לאבד אותו בגלל מותה. זה היה הרצון האחרון שלה והוא היה מוכרח לכבד את רצונה." "ואבא שלך, למה הוא לא התגרד?" "אבא בעצמו התחתן אחר כך עם בחורה צעירה. ככה היה נהוג אז, רק אני הייתי עקשנית. אבא לא אהב אותי. הוא טען שאני דומה יותר מדי לאמא. הוא התכוון לכך שהייתי עקשנית וחזקה כמוה, באמת כך הייתי." "את גם דומה לקלי." "לקלי? למה את מתכוונת? אני לא דומה לקלי. איך את יכולה לומר דבר כזה. קלי היה איש אכזר." "ואם נניח שאת בתו, נניח שבכל הפעמים שהוא היה בא אל אימך בסינגפור ואחר כך בשנחאי... את לא חשבת על זה אף פעם?" "את מדברת שטויות, אלכסה! את באמת יצאת מדעתך!" היא איבדה את

סבלנותה סוף־סוף. עוד רגע היא תתקוף אותי. היא מנסה לקום. הארנק שלה נופל ארצה. "תני לי את הארנק!" היא מצווה. "איפה המקל, תני לי את המקל!" היא מנסה לקום. היא לא מצליחה לקום. אחרי ישיבה כליכך ממושכת רגליה משותקות לגמרי. "אני לא מרגישה את הרגליים. אלכסה, תעסי את הברכים כלפי מטה, תלחצי!" אני מעסה את הברכים התפוחות שלה, את רגלי ה־ס, והשוקיים המעוקלות. האמנם מרכיבה על סוסים או דפורמציה מלידה? אני מרימה ומורידה לאט רגל אחרי רגל. "יותר טוב?" "תתביישי לך!" היא נושפת. "איך את מעיזה! אם זה מה שאת כותבת אז אני דורשת ממך לקרוע מיד! אני ממשפחה מיוחסת מאוד, אלכסה! וגם משפחתו של קלי, את מכירה אותם מירושלים, את הרב ההוא, מה שמו?" "צדקא." "את ממוצא מיוחס מאוד, אלכסה, אני רוצה שתכתבי את זה. יש לי מגילת יוחסין, אני אראה לך אותה" "בסדר גרני, אני מאמינה שאת מיוחסת. את חושבת שאת יכולה כבר לקום? הנה אני מחזיקה אותך. קומי, לאט..."